



Les despulles d'En Colom: una història construïda des de l'anomalia, la falsedat i la mentida

Autor: Pep Mayolas

Data de publicació: 30-11-2024

En Pep Mayolas ens presenta una versió ampliada de la conferència llegida en el marc del 23è Simposi de la història censurada de Catalunya.

El 20 de maig de 1506, l'almirall Cristòfor Colom, descobridor d'Amèrica, moria en una casa de Valladolid, diu la història oficial. «S'ignora —escriu l'Eliot Morison— en quin lloc de Valladolid morí En Colom i l'enterrament hagué de ser evidentment modest i escassament concorregut; tant, que cap cronista local o de la cort dóna notícia d'ell. La casa que es mostra a Valladolid com aquella en la qual morí en Colom no té cap relació amb l'Almirall. El seu cos fou enterrat primer a l'església de San Francisco de Valladolid».[1]

Tot i que molts cronistes, en copiar-se els uns als altres, ho han deixat dit i repetit, no hi ha cap document que provi aquell soterrament d'En Colom al convent de San Francisco de Valladolid. Només s'al·ludeix a un apunt breu d'un tal Rodrigo Verdesoto, un polític local que va voler recollir els fets singulars durant la seva etapa de regidor de la vila (1490-1518).[2] El manuscrit original d'aquests annals casolans no es conserva i només se'n coneix la presumpta existència gràcies a En José de Vargas Ponce (1760-1821), president de l'Academia Española de la Historia, que suposadament extractà d'En Verdesoto allò que més li cridà l'atenció.

Del convent de San Francisco de Valladolid no en queda res, avui. Anà a terra el 1837, com tants altres edificis religiosos, arran de la desamortització d'En Mendizábal (1835). Bo i així, el suplement El Cultural del diari El Español publicà, el 7 d'abril de 2022, un article d'En David Barreira amb un títol llampant: La primera tumba de Colón, localitzada bajo una céntrica calle de Valladolid. Un historiador i dos arquitectes treballant amb un georadar havien aconseguit delimitar l'espai on es trobava la capella de l'antic convent, a dos metres de profunditat sota la transitada calle de la Constitución. Al llarg de la seva història, la capella va acollir un centenar de difunts, algun d'ells cèlebre, segons els llistats que es conserven, uns llistats on reconeixen que en cap moment hi apareix el nom d'En Colom. La

justificació per una absència tan clamorosa és que l'almirall hi fou enterrat «en un período de irregularidades», es veu. Aquesta absoluta manca de documentació, però, és un detall insignificant que al 2022 no va impedir d'elaborar un model en 3D de l'antic conjunt arquitectònic per poder reconstruir digitalment i presentar, en un acte molt seriós al Museo Naval de Madrid, «la primera tumba de Colón».

Aquest primer mausoleu, sap greu dir-ho, té tanta credibilitat com la construcció que s'ensenya a Valladolid amb l'aurèola de «la casa donde murió Colón». Tal com ja ens ho advertia En Morison, aquella construcció «no té cap relació amb l'Almirall», fins al punt que, avui dia, els mateixos encarregats de facilitar-hi l'accés admeten que es va edificar a finals del segle XVI, més de seixanta anys després de la mort del Descobridor. Però no hi fa res. Ells la continuen ensenyant com «la casa donde murió Colón».

La història diu que les despulles de l'Almirall van ser exhumades al cap de tres anys de la defunció per un familiar seu, Juan Antonio Colombo —un personatge poc documentat que nosaltres identifiquem amb el nét d'En Joan Colom i Bertran, l'Antoni-Joan d'Alòs-Colom i de Soler—, qui a la primavera de 1509 traslladà les restes del seu avi de Valladolid a Sevilla,[3] segons totes les convencions. El detalladíssim estudi que En Jordi Bilbeny ens va regalar ja fa una pila d'anys sobre l'enterrament d'En Colom a la catedral de Barcelona[4] posa en solfa les manifestes contradiccions que hi ha entre les diverses versions oficials, i de quina manera els acadèmics seriosos admeten que no hi ha cap constància documental ni de la mort, ni dels funerals, ni de cap casa, ni de cap tomba d'En Cristòfor Colom a Valladolid. Per contra, tot aquell qui hagi participat en la Ruta Colombina guiada per En Jordi a Barcelona, ha tingut l'oportunitat de veure i de conservar en el dossier que es lliura la fotocòpia d'un document valuosíssim que un estudiant d'història de l'art va trobar entre els papers menors de la catedral de Barcelona. Tot i que els toms que contenien els registres de sepultures entre final del segle XV i principi del XVI s'havien extraviat misteriosament, un apunt extret del Llibre de Sagristia de la catedral de Barcelona que porta data del 6 d'abril de 1518 diu, exactament: «Donam al Senyer en terror, pintor, dos sous. Foren per pintar la brandonera en que stan los ·V· ciris den Colom denant lo monument». És a dir, tal com rematava En Jordi en el seu estudi, «la sagristia paga 2 sous a En Terror perquè pinti la brandonera que hi ha davant del monument d'En Colom. [...] No un Colom qualsevol de la nissaga dels Colom barcelonins, sinó En Colom, així, amb l'article personal “en”, en senyal inequívoc d'un Colom que no té confusió, perquè és conegut universalment i no cal ni tan sols posar-li nom, tal com era l'hàbit de fer en aquest llibre amb tota la resta de personatges que s'hi esmenta. Tots són citats amb el nom corresponent. Però aquest Colom, no».[5] Si no li calia el nom, perquè no es podia confondre amb ningú més, i si al damunt ens diuen que tenia un monument, sembla clar que es tractava d'En Cristòfor Colom, el Descobridor del Nou Món.

Per tant, si En Colom era enterrat a la seu de Barcelona a l'any 1518, el més probable és que es morís a Barcelona o a València i fos sebollit inicialment en un monestir de franciscans,[6] i al 1509, acabat el monument, el seu nét Antoni Joan d'Alòs-Colom en va traslladar les despulles a la catedral de Barcelona. I això vol dir que és fals que es morís a Valladolid, perquè ja hem vist que no hi ha cap constància documental, i que és mentida que en algun moment del segle XVI fos enterrat a Sevilla. Una dada escardalenca, precisament, revela la falsedat de la sepultura a la cartoixa sevillana de Las Cuevas: «Consta del Protocolo del Monestir de Las Cuevas que “en 1536 fueron entregados los cadáveres de D. Cristóval Colón y su hijo D. Diego para trasladarlos á la isla de Santo Domingo en Indias”».[7] Per què diem que això és escardalenc? Molt senzill: totes les notícies referents al lliurament de les despulles d'En Colom i del seu fill arrenquen de la Reial Provisió dictada el 2 de juny de 1537,[8] en la qual l'emperador autoritzarà el trasllat perquè pare i fill siguin sepultats a la Capella Major de la catedral de Santo Domingo. L'autorització serà confirmada dos anys després per una Carta Reial del 22 d'agost de 1539.[9] A 5 de novembre de 1540, el Consell d'Índies emet una nova «provisió o sobrecarta perquè el Bisbe, el Degà i el Capítol de l'Església de Santo Domingo de l'Illa Hispaniola, guardin i compleixin sens dilació ni excusa allò que es mana en les anteriors».[10] «d'on resulta amb tota certesa que el trasllat al presbiteri de la Catedral no es va fer efectiu abans del 5 de novembre de 1540».[11] conclou el mateix informe. Per tant, d'una banda veiem que l'anotació que figura al Protocolo de la cartoixa de las Cuevas donant per desenterrades les restes colombines a l'any 1536 per dur-les a Santo Domingo és una interpolació errònia, amb majúscules, de la censura, que forma part de l'intent groller de fer veure que el Descobridor havia estat sepultat a Sevilla. Però allò que crida més l'atenció, encara, són els entrebancs que oposaven el bisbe, el degà i el capítol de —suposadament— Santo Domingo a l'hora d'acceptar l'acollida de les despulles colombines a la seva església. Això sona molt inversemblant. És com si a les dignitats eclesiàstiques caribenyes els incomodés haver de fer un lloc per a la custòdia de cendres tan il·lustres, i s'haguessin abtingut de condicionar els murs de la Capella Major amb estirabots poc afortunats. En aquesta tessitura, ens vaga d'obrir una escletxa a la sospita que la comminació del Consell d'Índies de 1540 que «guardin i compleixin sens dilació ni excusa» allò que se'ls manava en les anteriors comunicacions anés adreçada, en realitat, al bisbe, al degà i al capítol de la catedral de Barcelona, davant una comprensible i mancomunada resistència a exhumar el cos del Descobridor. Cal suposar que tant la societat com la seu barcelonines no acceptarien fàcilment perdre el privilegi de custodiar i venerar les restes del seu fill predilecte, honorat sota un monument que havia trigat tres anys a ser enllestit.

Consta que la virreina vídua salpà cap a les Antilles el 9 de juliol de 1544, i els historiadors assenyalen aquest viatge com el moment en què les despulles mortals del Descobridor travessaren l'Atlàntic.[12] En aquest punt són dignes d'esment algunes veus que, al segle XIX i després al XX, s'alçaren per qüestionar que els ossos dels Colom sortissin aleshores de la cartoixa sevillana, ja que «defensen que fou impossible d'extreure les restes mortals de la cripta al 1544 per causa de les grans inundacions del riu Guadalquivir durant aquell any i el següent. El monestir "tenia que estar aislado y casi seguramente inundado", i és possible que evacuat, diu el defensor d'aquesta teoria».[13] Mentrestant, just al 1545, a la catedral de Barcelona hi havia moviment de sepulcres: les restes dels comtes Almodis de la Marca i Ramon Berenguer I arribaren, quatre segles després de la seva mort, per ocupar, de forma ben probable, el buit que a la fi havien deixat el monument i la sepultura d'En Colom a la seu barcelonina.

Les restes de l'Almirall viatjarien, doncs, de la capital catalana al Carib al 1544 i allí van romandre fins al 1795, any en què, arran de la rebel·lió dels esclaus i com que «Santo Domingo va passar a mans franceses, foren traslladades de bell nou a sòl espanyol a la Habana, fins que després de l'"alliberament" de Cuba al 1898 va semblar convenient enviar-les de nou cap a Espanya, on foren enterrades sota un monument prou fastuós a la catedral de Sevilla».[14]

A l'any 1939, la Biblioteca del Congrés de Washington va publicar el procés d'adquisició d'unes relíquies del Descobridor d'Amèrica, i amb un alt grau de detall, l'informe exposa com les veritables restes de l'Almirall foren trobades de forma accidental durant uns treballs de reparació a l'Església Catedral de Santo Domingo a l'estiu de 1877, de tal manera que les cendres que s'havien traslladat 80 anys abans a La Havana correspondrien, en realitat, al cadàver del segon Almirall i Virrei, i no pas al seu pare. Així, el 10 de setembre de 1877, en presència d'una llista d'autoritats polítiques i eclesials que ocupa més de dues pàgines, foren exhumades públicament les restes d'En Colom que havien romàs mig amagades en una caixa de plom a la Capella primigènia i «foren traslladades a l'església Regina Angelorum de Santo Domingo. El 10 de setembre de 1878 foren remogudes cap al col·legi de Sant Lluís Gonçaga de Santo Domingo, on foren transferides de la caixa de plom a una urna de cristall, i el mateix dia tornades altre cop a l'església Regina Angelorum, de la qual, el dia 10 de setembre de 1879, foren transportades a l'Església Catedral i dipositades altre cop en una volta de la Capella Bastides, on romanen fins avui».[15]

L'informe de la Biblioteca del Congrés continua detallant com, en ocasió de cada trasllat, tant el cònsol italià, com el ministre de Justícia, com l'enginyer civil al càrrec de les reparacions de la catedral, com el bisbe de la regió s'apropriaven de petites porcions de les cendres colombines i les dividien per col·locar-les en medallons de cristall o vials de vidre i obsequiar-les a personalitats rellevants que podien anar des del papa Lleó XIII a la universitat de Pavia, passant per un tal Mr. Stokes de Nova York. L'informe acabava subratllant que «és de lamentar que la Reial Acadèmia d'Espanya no hagi fet una investigació més acurada sobre aquesta qüestió de les restes d'En Colom i que no s'aproximés al tema amb un esperit d'investigació seriós i amb la voluntat de saber la veritat».[16]

A l'any 2017, en el Simposi sobre la història censurada de Catalunya que celebra cada any l'INH, el company Jordi Castellà va presentar la ponència «El llorer de la victòria del monument a En Colom».[17] Fora de temps, perquè no va tenir temps de dir-ho tot, ens va explicar que havia vist els plànols del projecte original d'En Gaietà Bohigas, i que havia percebut un espai a l'interior de la base del monument que estaria pensat com una cripta per allotjar unes restes mortals, cosa que sumada a alguns elements funeraris presents en el conjunt escultòric convida a especular si els poderosos mecenes barcelonins, entre els quals hi havia alguns indians, no tenien l'esperança o la intenció que allò fos, algun dia, el mausoleu que preservés les cendres d'En Colom, davant mateix d'on s'havia alçat l'antic monestir de sant Francesc on s'enterraven els Colom de Barcelona. El monument d'En Colom fou inaugurat a l'any 1888 amb motiu de l'Exposició Universal. Al cap de sis anys, al 1894, En Pere Carbonell i Huguet, l'escultor que havia realitzat en pedra la colossal estàtua que representa Catalunya al monument, guanyà el concurs internacional, juntament amb l'arquitecte Ferran Romeu, per decorar amb un conjunt escultòric el mausoleu funerari que acolliria les restes d'En Colom a la catedral de Santo Domingo. En Carbonell hi estigué treballant entre 1894 i 1898. Seria un detall bonic que, a banda dels honoraris, se l'hagués obsequiat amb la concessió d'alguns ossos del Descobridor per dur-los a Barcelona i conservar-los en la cripta del monument català. Sigui com fos, En Castellà apunta que durant la guerra franquista, la base del monument a En Colom es va utilitzar com a polvorí i magatzem d'armes, i que quan van entrar els feixistes aquell espai va ser buidat i tapiat, o sigui que és molt difícil que s'hi hagi preservat allò que tal vegada hi hagué. L'escultor Pere Carbonell es va morir a l'any 1927, i En Jordi Castellà va intentar contactar amb el seu nét, el polític Jordi Carbonell, però aquest ja es trobava a l'hospital en el qual acabaria morint al cap de poc i la família, després, no ha volgut saber res de la qüestió. L'imponent conjunt escultòric de Santo Domingo, «per raons de seguretat i protecció», fou traslladat a l'any 1990 al Faro a Colón, on actualment reposen les cendres de l'Almirall.

A l'any 2003, l'equip del Dr. Lorente de la Universitat de Granada va exhumar les restes del Colón de Sevilla per tal de fer-ne un estudi genètic comparatiu amb l'ADN d'homes que duguessin en l'actualitat els cognoms Colom o Colombo. Que les restes fossin del primer Almirall o del segon no afectaria la validesa de l'estudi, més que res perquè dels tristos 150 grams d'ossos en pols a disposició dels científics resulta materialment impossible extreure'n una mostra d'ADN amb la qual poder treballar, segons la fonamentada opinió d'En Manel Capdevila. L'ADN emprat en les proves efectuades pels genetistes fou en tot moment el del segon fill del Descobridor, En Ferran Colom, també enterrat

a la catedral de Sevilla d'ençà d'algun moment del segle XVI.

Els resultats de l'anàlisi comparativa del cromosoma Y de 125 catalans, 50 mallorquins, 45 valencians i 35 del sud de l'estat francès que es diuen Colom, i de 113 homes de la Ligúria, la Llombardia i el Piemont anomenats Colombo, es van fer públics en un acte organitzat pel Centre d'Estudis Colombins a la Sala d'Actes de l'Arxiu Reial de Barcelona el 2 de desembre de 2008. Com és sabut, la compareixença va deixar un pòsit de decepció perquè amb les anàlisis fetes fins al moment, resulta que hi havia un mateix nombre aproximat de concordances de l'ADN d'En Colom amb homes Colom de la Nació Catalana i amb homes Colombo, i per tant, no es podia determinar a quina zona geogràfica pertanyia el Descobridor.

El tema va quedar mort fins que el 14 d'octubre de 2020, el periodista David Barreira —altre cop ell— va publicar a El Español que «Diecisiete años después, el conjunto del equipo internacional, liderado por la Universidad de Granada, considera que ha llegado el momento de retomar la investigación “que puede llevar a descubrir el verdadero origen de Cristóbal Colón”, han explicado los responsables en el comunicado. “Los estudios se harán a lo largo de 2021 por distintos lugares de Europa y del mundo. El objetivo: aportar datos científicos objetivos que permitan a historiadores y expertos confirmar o descartar algunas de las teorías existentes”».[18] L'article d'En Barreira s'intitulava, curiosament, «Genovés, gallego, catalán... el ADN resolverá al fin el enigmático origen de Cristóbal Colón».

El proppassat 12 d'octubre de 2024, el simptomàtic Día de la Hispanidad, en horari de màxima audiència a Televisió Espanyola i amb tota una campanya prèvia que el presentava com «el documental que obligarà a canviar los libros de Historia», el Dr. Lorente s'erigia en el protagonista que comunicava els resultats de les noves anàlisis comparatives efectuades amb el suport de laboratoris independents i més precisos, i descartava, davant l'opinió pública mundial, des de les teories més pintoresques, com la del Colón navarrès o el de Cogolludo, fins a la hipòtesi del Colón gallec, la del mallorquí fill del príncep de Viana i de Margalida Colom i, atenció, la del Colombo genovès. Vet aquí el canvi que s'havia de fer als llibres d'història, doncs. L'efectista reportatge acabava conclouent que el Descobridor d'Amèrica havia de pertànyer a «el arco mediterráneo occidental» —és a dir, a la zona costanera de parla catalana de la península ibèrica—, i que la teoria que hi encaixava més de totes les que s'havien pres en consideració era la d'En Francesc Albardaner, que proposava un Colom valencià d'origen jueu nascut en una família de teixidors de seda. Ni una sola al·lusió a la hipòtesi del Colom tortosí, del Colom de l'Empordà, del Colom de Tarroja de Segarra ni, evidentment, tampoc del Colom de Barcelona assenyalat fa vint anys per En Jordi Bilbeny. Tots aquests Coloms pertanyen a l'arco mediterráneo occidental, però tenen un defecte: que són catalans de Catalunya. Un Colom català de València, als ulls de l'espanyolitat, sempre es podrà fer passar per una altra cosa, i si al damunt és jueu, aquest és el tret que s'ha de subratllar a partir d'ara.

Han trigat més de vint anys, des del 2003, per buscar la manera de poder desmentir la catalanitat del Descobridor per la via de la ciència, i l'única cosa que n'han obtingut és just el contrari: la confirmació. I respecte a la condició jueva, permeteu que acabem amb unes paraules literals del mateix Francesc Albardaner, quan resumia, al butlletí n. 46 del Centre d'Estudis Colombins i en el bloc Xpofereus a la xarxa,[19] la roda de premsa del desembre de 2008, la dels primers resultats amb aquell suposat «empat tècnic» entre Coloms i Colombos: «Altres punts importants de la intervenció del Dr. Lorente varen anar destinats a desemmascarar errors o malentesos publicats en els darrers anys sobre aquesta recerca. En primer lloc, va deixar clar que no hi ha ADN “jueus” i que, per tant, no es pot deduir la pertinença a la “raça” jueva a partir del seu ADN. [1] per il·lustrar aquest fet, va projectar un mapa dels diferents haplogrups de la població jueva de tot Europa, per veure com no era uniforme, ni molt menys».[20] Paraula d'Albardaner, que al 2008 subratllava que «no es pot deduir la pertinença a la “raça” jueva a partir del seu ADN», al 2016 ens presentava un Colom «genovès de nació»[21] criat a València, i des del 2022 ens engalta que «Colom fou un jueu sefardita».[22] La premissa indispensable de la martingala, en tot moment, és no haver de passar pel tràngol d'admetre, cinc segles després, que En Colom era català i de Barcelona. Perquè seria com haver d'admetre que la ciència històrica ho ha amagat a propòsit. I aleshores sí que el castell de naips de la Història s'ensorra per sempre.

Pep Mayolas

[1] PEDRO VOLTES, Colón, Salvat Editores SA, Barcelona, 1995, p. 149.

[2] DAVID BARREIRA, "La primera tumba de Colón, localizada bajo una céntrica calle de Valladolid" a El Cultural, suplement del diari El Español, Prensa Europea del siglo XXI SA, Madrid, 7 d'abril de 2022, https://www.elespanol.com/el-cultural/historia/20220407/primera-tumba-cristobal-colon-localizada-centrica-valladolid/663183754_0.html

[3] ANTONIO RUMEU DE ARMAS, Hernando Colón, historiador del Descubrimiento de América, Ediciones Cultura Hispánica, Madrid, 1973, p. 354.

[4] JORDI BILBENY, L'enterrament d'En Cristòfor Colom a la Catedral de Barcelona, Institut Nova Història, 16 de març de 2006. <http://data.jordibilbeny.com/files/files/120624090258292.pdf>

[5] Ídem.

[6] PEP MAYOLAS, "Indicis d'una residència d'en Colom a València", a Fins que en Colom begui a galet, Llibres de l'Índex, 2012, p.99-106.

[7] MANUEL COLMEIRO, Los restos de Colón. Informe de la Real Academia de la Historia al Gobierno de S. M. sobre el supuesto hallazgo de los restos de Cristóval Colón en la Iglesia Catedral de Santo Domingo, Ministerio de Fomento, Madrid, 1879, p. 23.

[8] Ídem, p. 20-21.

[9] Ídem, p. 20-21.

[10] Ídem, p. 21.

[11] Ídem, p. 21-22.

[12] LUIS ARRANZ MÁRQUEZ, Cristóbal Colón. Misterio y grandeza, Marcial Pons, Ediciones de Historia, Madrid, 2006, p. 348.

[13] Ídem, p. 347.

[14] FELIPE FERNÁNDEZ-ARMESTO, Colón, Ediciones Folio, SA, ABC, Madrid, 2004, p. 262-263.

[15] Acquisition of Certain Relics of Christopher Columbus: Hearing Before the Committee on the Library House of Representatives. Seventy-Sixth Congress. First Session, United States, Government Printing Office, Washington, 1939, p. 50-51.

[16] Ídem.

[17] JORDI CASTELLÀ, "El llorer de la victòria del monument a En Colom", XVII Simposi sobre la història censurada de Catalunya, Institut Nova Història, Arenys de Munt, 18 de novembre de 2017, <https://www.inh.cat/arxiu/vid/17e-Simposi-sobre-la-historia-censurada-de-Catalunya-2017-/Jordi-Castella-El-llorer-de-la-victoria-del-monument-a-En-Colom>

[18] DAVID BARREIRA, "Genovés, gallego, catalán... el ADN resolverá al fin el enigmático origen de Cristóbal Colón", El Español, El León de El Español Publicaciones SA, Madrid, 14 d'octubre de 2020.

[19] FRANCESC ALBARDANER i LLORENS, "Notes sobre la conferència del Dr. José Antonio Lorente", a xpoferens.blogspot.com, desembre de 2008, <http://xpoferens.blogspot.com/2008/12/notes-sobre-la-conferencia-del-dr-jose.html>

[20] FRANCESC ALBARDANER i LLORENS, "Notes sobre la conferència del Dr. José Antonio Lorente", al Butlletí del Centre d'Estudis Colombins (www.cecolom.cat), Òmnium Cultural, Barcelona, 2009, Any XVI, Núm. 46, /febrer 2009, p. 6.

[21] FRANCESC ALBARDANER i LLORENS, Cristòfor Colom ciutadà de València i "genovès de nació", octubre de 2016, <https://francescalbardaner.jimdofree.com/articles/crist%C3%B2for-colum-ciudad%C3%A0-de-val%C3%A8ncia-i-genov%C3%A8s-de-naci%C3%B3/>

[22] FRANCESC ALBARDANER i LLORENS, Cristòfor Colom fou un jueu sefardita, juliol-agost de 2022,
<https://francescalbardaner.jimdofree.com/articles/crist%C3%B2for-colom-fou-un-jueu-sefardita/>